

Psykoanalysen

Omkamp om libidoteorien?

Sigmund Karterud

MD, PhD, professor i psykiatri, Institutt for mentalisering

wkarteru@online.no

Libidoteorien har en enestående plass i psykoanalysens historie. Den vekker fortsatt følelser.

BEGJÆR Eros med sine piler er den greske guden for sanselig kjærlighet og begjær, det mange også kaller libido. Bilde: The Victory of Eros av Angelica Kauffmann (1741–1807) / The Met.

Siri Gullestad og jeg har i Psykologtidsskriftet en debatt om betydningen av drift for personlighetsteori og psykoanalytisk psykoterapi (Gullestad, 2018a; Karterud, 2018). Vi er enige i mye, la det være sagt, men i prinsipielle debatter bør ting settes på spissen. Når jeg i mitt første innlegg bruker en litt

provoserende og ironisk overskrift som «Psykoanalysen mangler emosjoner», er det selvsagt en gyldig teori om emosjoner jeg mener.

Jeg mener det er dekning for den påstand at i et historisk perspektiv har den psykoanalytiske driftsteorien skygget for en gyldig emosjonsteori. Og Gullestads svar synes jeg bekrefter min påstand. Hun fremhever «psykoseksualitet» som «grunnmotiv» og snakker vekselvis om «lystsøkende drift» og «seksuell lystøken». I bunn og grunn er det libidoteorien det handler om. Forskjellen mellom oss ser ut til å være denne: Gullestad anser libidoteorien for å være nyttig (og sann?), mens jeg mener den er feilaktig og villedende og må dekonstrueres. Gullestad ser ut til å mene at barns lystøkende adferd og voksen seksualitet kan tilbakeføres til en og samme kilde. Jeg hevder det dreier seg om forskjellige emosjonelle systemer. Spissformulert: Barns lyst er dopamindrevet, mens voksen seksualdrift er betinget av seksualhormoner.

Utgangspunktet for Gullestads første artikkel var en bekymring for at den «relasjonelle vending» i psykoanalysen som nedprioriterte «psykoseksualitet som grunnmotiv» kunne «medføre tap av kompleksitet på teoretisk så vel som klinisk nivå». Hun viste blant annet til en studie av Fonagy (2008), som fant at referanser til seksualitet i psykoanalytiske tidsskrifter hadde sunket radikalt med årene. Om dette er problematisk, kommer an på øynene som ser. Nyere psykoanalytiske artikler har kanskje andre sider ved seg som gjør dem vel så teoretisk og klinisk komplekse, om de ikke refererer eksplisitt til seksualitet. Gullestad frykter at tapet av «driftstanken» skal fremme en «relasjonell reduksjonisme».

Seksualitet, parrelasjoner og libido

Ved et pussig sammentreff brakte siste nummer av tidsskriftet et «case» som kan illustrere vårt tema. Jeg sikter til Eivind Normann-Eides intervju med Sissel Gran om Agnar Mykles roman Lasso rundt fru Luna (Normann-Eide, 2018). Det er et flott intervju, der seksualdriften og parrelasjoner i høyeste grad er i fokus, i lys av mentaliteten på 1950-tallet. Det er komplekst så det holder. Det gjelder den tilknytningsskadde romanhelten Ask Burlefot, som herjes av sitt seksuelle begjær, men ikke klarer å behandle kvinnene han møter, med kjærlighet og respekt. Slik jeg kjenner Eivind Normann-Eide og Sissel Gran, er det ikke libidoteorien som organiserer deres forståelse av menneskets personlighet. Men det forhindrer dem ikke, med utgangspunkt i Agnar Mykle og Ask Burlefot, å samtale dypt, komplekst og personlig om seksualitet, begjær, angst for nærhet, gjentakelsestvang, tomhet, skam, vitalitet, m.m. Libidoteorien er rett og slett ikke nødvendig for å italesette disse temaene. Med andre ord, Gullestads bekymring over «relasjonell reduksjonisme», som ikke har plass for seksualdriften, synes å være overdreven.

Sissel Gran er imponerende åpen om sin egen bakgrunn. Jeg tar opp hansken og vil si litt om hvorfor jeg er spesielt sensitiv med hensyn til libidoteorien. Libidoteorien var jo det «sted» der slaget sto i sin tid mellom «klassisk» og «relasjonell» psykoanalyse. Det var ikke bare snakk om en abstrakt teoretisk formulering. Det handlet om hele personlighetsteorien og om helt sentrale terapeutiske holdninger. Stikkord er «en-persons-» versus en «to-persons-psykologi». Ikke minst handlet det om intersubjektivitet. I vår tid tar vi det som en selvfølge at selvet er intersubjektivt i sitt vesen, at selvutvikling er betinget av tilknytningsspersonenes intersubjektive kompetanse, og at voksen fungering er intersubjektivt krevende. I intersubjektiv fungering veksler individet mellom implisitt og eksplisitt mentalisering av selv og andre, og dette kan være mer eller mindre vellykket.

Jeg erfarte klassisk analyse på kroppen, lærte teorien og lærte å kjenne et stivnet og autoritært system fra innsiden

En slik forståelse var fremmed for en-persons-psykologien. Måten en analytiker oppførte seg på i terapirommet, såfremt han/hun var «nøytral», var i prinsippet likegyldig. Pasienter skulle akseptere og underordne seg denne rammen på samme måte som analytikere og kandidater måtte underordne seg en hierarkisk og autoritær organisering av psykoanalytiske institutter. Slik var det også internasjonalt. På grunn av innflytelsen fra Wilhelm Reich på 1930-tallet var det norske psykoanalytiske instituttet suspekt, og det måtte gjennom en periode med streng kontroll fra International Psychoanalytic Association etter siste verdenskrig. Driftsteorien var en del av dette maktapparatet. Den var trolig det viktigste organiserende prinsipp som holdt bevegelsen sammen.

Den relasjonelle vending ble kjempet frem av analytikere som opponerte mot dette, ofte med høye personlige omkostninger. Det var 1) en teoretisk kamp, 2) en kamp om terapeutiske holdninger, og 3) en kamp mot et autoritært opplæringsystem.

Egne erfaringer

Jeg fikk selv merke dette på kroppen. Jeg begynte som kandidat ved Norsk psykoanalytisk institutt i 1980. Som litt rufsete og opposisjonell freudo-marxist med antiautoritær bakgrunn fra 1968 var jeg nok ingen ønskekandidat for instituttet. I tillegg var jeg forskningsstipendiat med emosjonalitet og W.R. Bions gruppeteori som tema. Underkastelse har aldri vært min melodi, og det er mulig jeg var plagsom på teoriseminarene og hadde en livsstil som irriterte noen. I psykoanalytisk utdanning ble vi den gang tildelt to erfarne analytikere som skulle følge oss med intervjuer om faglig og personlig progresjon. Jeg husker spesielt det andre intervjuet. Denne analytikeren husket meg ikke igjen fra forrige gang, men da det omsider gikk opp for henne at det var meg, sa hun: «De har forandret Dem.» Det ble et kjølig intervju. Jeg mislikte sterkt at hun ikke kunne ta ansvar for sin egen glemsel og måtte attribuere det til meg. Men det kunne jeg jo ikke si. Jeg var avhengig av hennes godkjenning. Det emosjonelle som foregikk mellom oss, gikk fullstendig under jorden. Her var det ikke mye intersubjektiv utforskning. Verre ble det da samme analytiker neste gang, etter nærmere 4 års analyse, for andre gang nektet å godkjenne meg for opptak på videregående kurs. Da ble en tredje analytiker oppnevnt til å foreta en «second opinion». Det var på vinteren, kaldt og guffent. Jeg hadde kommet for tidlig, satt i bilen med motoren i gang utenfor huset hennes, men tenkte at hun kanskje hadde venteværelse og ringte på. Ingen svarte. Tiden gikk, men jeg så ikke at det kom noen til huset. Litt i villrede ringte jeg på, på nytt, og idet hun åpnet døren, sa jeg litt overrasket: «Så du er hjemme, jeg ringte på for et kvarter siden.» Hun tok et skritt tilbake og sa: «Vi hadde en avtale klokken halv fem, hadde vi ikke?» Det ble ikke spesielt hjertelig dette intervjuet heller, og jeg skjønnte med en gang at her røk min psykoanalytiske utdanning. Jeg kunne riktignok fortsette i min personlige analyse på ubestemt tid, men uten noen garantier for å komme videre og uten noen begrunnelse for hva som var «galt». Det var helt Kafka. Jeg ga opp. Her var jeg åpenbart ikke ønsket. Her ville de ha personer som kunne kunsten å underkaste seg og svelge kameler og benekte eget sinne over å bli behandlet ovenfra og ned.

Fire års egenfinansiert psykoanalyse for en lavtlønnet forskningsstipendiat var bortkastet. Skjønt helt bortkastet var det ikke. Jeg erfarte klassisk analyse på kroppen, lærte teorien og lærte å kjenne et stivnet og autoritært system fra innsiden. Når Kernberg senere skrev en sterk kritikk av

psykoanalytiske institutter, kunne jeg nikke gjenkjennende (Kernberg, 2014). Viktigst den gangen var at jeg hadde noe å sammenligne med. Dette var på begynnelsen av 1980-tallet, og den kritiske litteraturen som allerede hadde kommet, med Heinz Kohut og medarbeidere i spissen og som innevarslet nettopp den relasjonelle vending, gjorde spesielt inntrykk på meg på grunn av mine personlige opplevelser (Kohut, 1977). Da jeg tok kontakt med den selvpsykologiske bevegelsen og senere gikk i analyse i USA hos Kohuts arvtaker, Paul Ornstein, var opplevelsen ganske annerledes. Det handlet om å bli møtt med interesse, respekt og empati. Og at psykoanalytisk psykoterapi er et intersubjektivt prosjekt der vi gjør noe sammen. Jeg viste min respekt tilbake ved å skrive to bøker om selvpsykologi og ved å opprette Forum for selvpsykologi i Oslo.

Omkamp eller sorgprosess?

På denne måten var jeg sterkt involvert i den relasjonelle vending. Jeg skal innrømme at da Siri Gullestad i sin første artikkel ønsket seg mer drift og formulerte seg nedsettende («mer overflatisk klinisk forståelse»; Gullestad, 2018b, s. 808) om ikke-driftsbasert psykodynamisk psykoterapi og i tillegg argumenterte som om hele oppgjøret om driftsteorien ikke var gyldig, følte jeg et gufs. Er vi der igjen? Er det en omkamp Gullestad vil ha? Nå bedyrer Gullestad at hun ikke vil tilbake til Freud i «ikke-relasjonell» forstand. Hun vil ha en syntese, både drift og relasjon. Det er etter min mening fullt mulig, ved å akseptere seksualdriften slik den vokser frem i puberteten som et hormonbetinget emosjonelt system. Men det er ikke dette Gullestad vil ha. Gullestad synes å ville ha tilbake libidoteorien. Og det er da jeg spør, finnes det noen ny empiri som tilsier at denne teorien, som ble forkastet av de fleste gjennom den «relasjonelle vending», nå bør vurderes i nytt lys? Når jeg ikke finner referanse til det, lurar jeg på om det er en stanset sorgprosess det handler om. Det kan være forståelig. Det er vondt å gi opp en skattet forestilling som ga dypere mening til psykoanalytisk samtale, og som var et organiserende prinsipp som bandt kolleger sammen.

Referanser

- Fonagy, P. (2008). A genuinely developmental theory of sexual enjoyment and its implications for psychoanalytic technique. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 56, 11 - 36.
- Gullestad, S. (2018a). Psykoseksualitet er et grunnmotiv. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 55(12), 1138 - 1141.
- Gullestad, S. (2018b). Seksualitet i et psykoanalytisk perspektiv. Et forsvar for drift og begjær. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 806 - 821.
- Karterud, S. (2018). Psykoanalysen mangler emosjoner. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 55(11), 1034 - 1037.
- Kernberg, O. (2014). The Twilight of the Training Analysis System. *Psychoanalytic review*, 101(2), 151 - 174.
- Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.
- Normann-Eide, E. (2018). Lassoen, friheten og buret. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 55(12), 1148 - 1158.